

Čeština neboli český jazyk je západoslovanský jazyk, nejbližší slovenštině, poté lužické srbštině a polštině. Patří mezi slovanské jazyky, do rodiny jazyků indoevropských. Čeština se vyvinula ze západních nářečí praslovánštiny na konci 10. století. Je částečně ovlivněná latinou a němčinou. Český psaná literatura se objevuje od 14. století. První písemná literatura je z 12. století. Češtinou jako mateřským jazykem mluví zhruba 10,7 milionu lidí – prakticky všichni v České republice. Celkový počet českých mluvčích se odhaduje na 13,2 milionu, což zahrnuje 2,5 milionu uživatelů češtiny jako druhého jazyka. V důsledku několika vystěhovaleckých vln ve druhé polovině 19. a ve 20. století hovoří totiž česky i desetitisíce emigrantů a jejich potomků, zejména na Slovensku, v USA (55 tisíc mluvčích), Kanadě, Německu, Rakousku, Rumunsku, Austrálii, na Ukrajině, v Srbsku (37 tisíc mluvčích), Chorvatsku (6 290 mluvčích), Rumunsku (2 170 mluvčích), Polsku (1 430 mluvčích) a v řadě dalších zemí. Čeština je jazyk s velmi složitým systémem skloňování a časování a velmi volným slovosledem. K písemným záznamům používá latiniku doplněnou o znaky s diakritikou. Pro výslovnost je charakteristický pevný přízvuk na první slabice, opozice délky samohlásek a specifická souhláska „ř“ (zvýšená alveolární frikativa [ʃ]), která má v češtině a slovenštině podobu „r“ pro oficiální styl (je v úředním stylu slovenštiny nahrazena „r“). Čeština má doplněnou slovní zásobu, kterou je třeba odlišovat od češtiny obecné; obecnou češtinu substandardní, nespisovná, která zahrnuje dialekty (nářečí) a sociolekty (slangy) včetně vulgarismů a argotu. Koexistence spisovné a obecné češtiny je některými autory označována jako diglosie. Spisovná čeština upravuje žádný zákon, ale kodifikuje jej v praxi svými obecně uznávanými doporučeními publikacemi Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky a formálně jejich schválením v rámci Ústavu pro český jazyk Akademie věd České republiky a Evropské unie. V úředním styku lze češtinu používat také na Slovensku. Čeština je slovanský jazyk a patří tak do rodiny indoevropských jazyků. Spadá do většiny většiny česko-slovenskou větev západoslovanských jazyků, mezi které patří dále polština, kašubština a lužická srbština (horní a dolní). Čeština je nejzápadnějším slovanským jazykem. Čeština je blízká a vzájemně dobře srozumitelná se slovenštinou. Rozdíly mezi těmito dvěma jazyky jsou menší než rozdíly mezi některými nářečnými jazyky. Například severoněmecké dialekty němčiny jsou jen obtížně srozumitelné již v rámci země jakožto prostřední mezi německou a nizozemskou, nebo srovnání s češtinou a němčinou. V Česku a na Slovensku neprotínají hranice písemně psaných slovesných srovnání existenci společného státu, Československa), Češi zpravidla bez větších problémů rozumějí slovenštině a naopak. Vzájemná srozumitelnost obou jazyků se odhaduje na 95 %. Jejich dialekty vytvářejí jazykové kontinuum, tj. přechod mezi nimi je plynulý. V meziválečném Československu (1918–1938) byly v duchu tehdejší politiky čeština a slovenština považovány za dvě spisovné varianty jednoho jazyka. Čeština se vyvinula na konci 1. tisíciletí ze západního nářečí praslovánštiny. V raném období si zachovávala některé praslovanské prvky, jako byly jery, nosovky, palatalizace či systém čtyř minulých časů (aorist, imperfektum, perfektum, plusquamperfektum). Tyto prvky nejpozději v 13. století postupně vymizely (v uvedeném pořadí). Písemné památky z nejstaršího období jsou jen sporadické. Číst a psát tehdy uměli většinou jen duchovní. Funkci spisovného jazyka zpočátku plnila staroslověnština psaná hlásovcí, později latina psaná latinou. První česky psanou památkou jsou 2 věty ze zakladní listiny české hospitály z roku 1057, které jsou však zřetelně mladší, zřejmě až z 12. století. Zní: „Pavel dal jest Ploškovici zemu, Vlach dal jest Dolas zemu Bogu i svjatomu Stepanu se dvema dušnikoma Bogucem i zakonem ku vnučkomu. Svatojiriškij zapisniky (Svatojirišské přípisky) z konce 13. století. Věty byly psány tzv. primitivním pravopisem, který používal neupravenou latiniku i pro zápis hlásek, které v latině neměly odpovídající písmena (například česká vlna, která byla zapsána jako hlásek). Ve 14. století se češky začínají psát úředními listinami psanými v latině, které byly psány v latině. V roce 1577 nechává vyhotovit první překlad Bible do češtiny. Používá se sprezkový pravopis, který chybějící fonetické znaky vytváří kombinací písmen latinky. Na přelomu 14. a 15. století se objevuje návrh na reformu pravopisu, který zaváděl do češtiny používání diakritických znamének. Propagátorem tohoto návrhu byl Jan Hus, není však jasné, zda byl také jeho autorem. Každopádně byl rozhodným zastáncem názoru, že by se neměly používat výpůjčky z cizích jazyků, pokud pro danou věc již existuje české slovo. Velký rozvoj české psané literatury začal na přelomu 15. století. Nejstarší česká kniha psaná v českém jazyce je Kronika vojenská, která byla vytištěna v Plzni nespíše roku 1468. K rozkvětu češtiny přispěla zejména Jednota bratrská, která užívala češtinu jako liturgický jazyk a vytvořila nový překlad bible vynikající svou typografickou úroveň. Tato tzv. Bible kralická (1579) byla po velmi dlouhou dobu považována za vzor spisovného jazyka nejen pro češtinu ale i slovenštinu. Po porážce stavovského povstání v roce 1620 došlo k nucené emigraci české nekatolické inteligence (Jan Amos Komenský, Pavel Stránský aj.), která spolu s Tricetiletou válkou zapříčinila postupný úpadek český psané literatury. Obnovené zřízení zemské (1627, 1628) zavedlo jako druhý úřední jazyk v Čechách a na Moravě němčinu, která byla zrovnoprávněna s češtinou. Čeština sice nadále zůstala dominantním jazykem na venkově (mimo příhraničních oblastí a Slezska), ale ve městech a u vyšších vrstev obyvatelstva převládla němčina. I v této době vycházely česky psané knihy, které ovšem podléhaly přísné cenziře a nedosahovaly úrovně z dob Jednoty bratrské. Úpadek české literatury nebyl v této době zapříčiněn snahou o potlačení češtiny, ale spíše celkovou změnou kulturního prostředí, utužování nevolnictví a zavržením děl nekatolických autorů. Ostatně ani jazykově německé literatury v českých zemích nevycházelo o mnoho více a ani její úroveň nebyla vyšší. Pro češtinu v tomto období je typická chudší slovní zásoba a výrazná diferenciace nářečí v důsledku relativní izolovanosti venkovských oblastí, zejména moravských a slezských, které se vyvíjely odchylně od obecné češtiny. Ve městech, kde docházelo k intenzivnějšímu styku s němčinou, pronikaly do češtiny četné germanismy. Spisovná čeština je zasažena tzv. brusičstvím, radikální formou jazykového purismu, které se snažilo očistit češtinu od veškerých cizorodých prvků i za cenu odtržení od živého jazyka. Tyto snahy zůstaly záležitostí úzké vrstvy inteligence a ve svém důsledku jen prohloubily úpadek češtiny jako literárního jazyka. V 18. století se objevuje snaha o zavedení němčiny jako jednotného jazyka ve všech zemích habsburského soustátí. Tato snaha byla vedena spíše pragmatickými důvody než národními motivy. Čeština ztratila svůj (již spíše formální) statut úředního jazyka, ale reálné jazykové poměry se příliš nezměnily.

Zveme Vás na

DISKUSE O VÝUCE LITERÁRNÍ HISTORIE NA ŠŠ

diskuse proběhne v rámci

Skoly českého jazyka a literatury pro pedagogy

porádané Akademií věd ČR

13. října 2021 9:00 – 12:00

MODERUJE:

Robert Kolář

DISKUTUJÍCÍ:

Dalibor Dobiáš, Ladislav Futtera, Matouš Jaluška,

Pavel Janoušek a Vendula Rejzlová

z Ústavu pro českou literaturu AV ČR

Diskuse se můžete zúčastnit online po předchozí registraci.

Zaregistrujte se, prosím, do 5. října 2021 ZDE.